

« آتش را آفرید چون اخگری »

بندمشن

* سیاه مشقهای روزانه *

« بخش دوم »

همچنین پژوهشی در باره شاهنامه

چگونه سرسختی پهلوانان

تبدیل به

« کین توزی مظلومان »

شد ؟

منوچهر جمالی

ISBN 1899167 25 0

اگست ۱۹۹۵

انتشارات کورمالی - لندن

**Siah MaShgh ha -y e
RoUZaneh- e Yek
FiLsof**

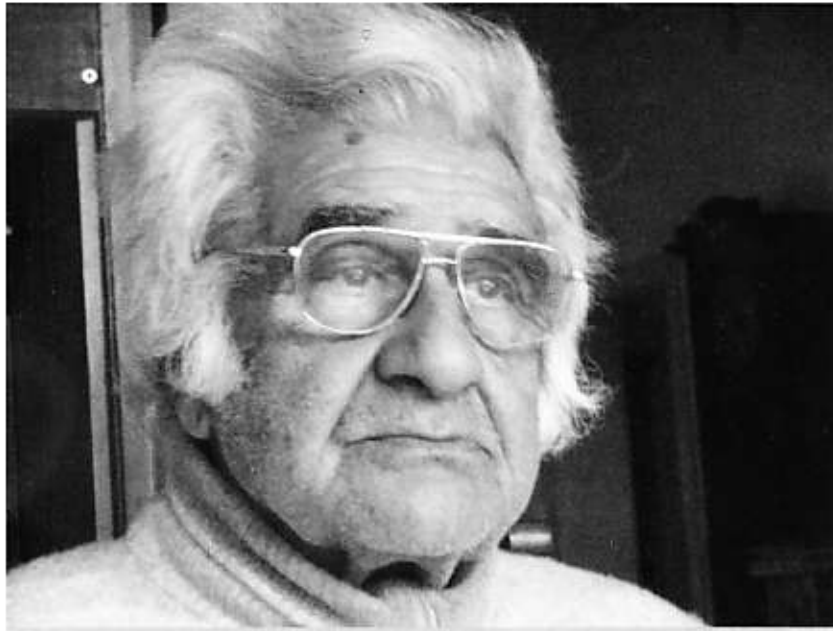
Bakhsh - e Douyom

ManUchehr Jamali

ISBN 1899167 25 0

1995

**KurMali Press
London**

استاد منوچهر جمالی،
فیلسوف بزرگ ایران و
کاشف فرهنگ زرخدایی ایران
برای خواندن نوشته های استاد و شنیدن سخنرانی های ایشان
به سایتهای اینترنتی زیر مراجعه کنید:

www.jamali.info
www.jamali-online.com
www.irankulturpolitik.com

تقدیم به
بئاته بورگ وینکل

که مرا به جستجوی تصویر انسان
در شاهنامه فردوسی ، انگیخت

دیالوگ ، نفی نابرابری و امتیاز و قدرت در گفتگوست

[۱]

چو دیدار یابی بشاخ سخن بدانی که دانش نیاید به بن سخن ، پیدائیسست که ما را به ژرف تاریک میکشاند . هر سخنی ، شاخیسست که بنی دارد . « آنچه در سخن ، پیداست » ، نیاید مارا از « آنچه در سخن ناپیداست » ، ولی سخن از آن نیرو میگیرد ، باز دارد . از شاخه سخن ، میتوان ، ژرف بودن بی نهایت آنرا دریافت . دریافتن سخن ، دریافتن شاخه از بن است ، دریافتن پیدا از ناپیدایش هست . تا ما ریشه سخن را در تاریکیها نیابیم ، آن سخن را نمی فهمیم . این سخن فردوسی ، به همان تجربه نخستین ایرانی از سخن (آواز و واژه) ، باز میگردد . سخن ، که پیوند با همان واژه دارد ، چیزیسست روئیده ، و شاخه ایست از درختی . ما در آغاز ، با « برگ و شاخه » سخن ، کار داریم ، و وقتی به آن « دیدار بیابیم » ، می بینیم که معنای آن ، بنی دارد که نمیتوان به آن رسید . ما هنگامی سخنی را میفهمیم ، که از شاخه پیدای آن ، به ریشه ناپیدا و تاریک آن برسیم . ما باید در تاریکیها ، سراغ ریشه سخن را بگیریم . آزمون نخستین ما از سخن ، دیدن همان « شاخ و برگ » است ، و با ژرفنگری ، از تنه به ریشه سخن راه میبریم ، و به بن آن هیچگاه نمیبریم . بن ، نا رسیدنیسست .

[۲]

به هستیش باشد که خستوشوی زگفتار بیکار ، یک سو شوی به خدا باید اعتراف کرد ، ولی از آن پس باید در باره او خاموش ماند ، و نکوشید که باخرد ، در باره او اندیشید ، چون خرد ، چیزی را برمیگزیند که می بیند . در واقع ، خرد ، بخودی خود ، بسراغ خدا و مسئله خدا نمیرود . خرد ، از برخورد با مسئله خدا ، و وجود خدا ، و « آنچه مربوط به

خداست ، مپرهیزد . به عبارت فلسفی ، ماوراء الطبیعه ، کار خرد
 نیست . ولی آنچه در این بیت ، نظر را به خود میکشاند ، معنای « کار »
 است . « گفتار بیکار » ، در نخستین دید ، « گفتار بی معنا و بیهوده »
 است . و این تساوی (کار = معنا) ، نشان میدهد ، که کار ، در تجربه
 ایرانی ، بسیار ارجمند بوده است . کار ، در موءثر بودن ، « معنا می بخشیده
 است » . آنچه اثر میگذارد (کار) ، معنا دارد ، و در اثر گذاردن به دیگری
 ، به دیگری ، معنا میدهد . در علت شدن ، نیروئی و قدرتی خارج نمیشده
 است ، تا بر دیگری ، قدرت بورزد ، بلکه معنائی ، به دیگری میتراویده
 است . در واقع ، « علیت » که با مفهوم « کار = علت » طرح میشود ، برای
 ایرانی ، « روند قدرت ورزی یک چیز ، به چیز دیگر » نبوده است ، بلکه
 روند تراوش معنا ، و یا معنا بخشی بوده است . یک چیزی ، در نزدیکی به
 چیز دیگر ، تراوش معنا میکرده است ، و این اندیشه ، چبود « فر » را
 مشخص میسازد . و نباید فراموش کرد که در اصل ، فر به خدای مادری (
 آناهیتا و سیمرغ در دریای فراخکرت) باز میگشته است . فری که جمشید
 دارد ، به دریا ، نزد آپام نیات (نوه آب) باز میگردد ، یعنی اصلش ، آبی
 هست ، یا به عبارت دیگر ، مادر است ، طبعاً باید « تراویدنی » باشد . ما «
 تابیدن فر » را همیشه از تجربه امان از « روشنائی » در می یابیم . در حالیکه
 ، فر ، در بنیاد ، روند تراوش بوده است . و « گفتار بیکار » ، در واقع مارا
 متوجه به آزمونی ژرف از « گفته » میکند . گفته ، معنا و اثر از خود ،
 میتراود . انسان باید سخنی بگوید که معنا به دیگری بتراود . وقتی کار ،
 معنا میتراود ، پس ، کار کردن باید بخودی خود ، معنا بیافریند (تولید
 معنا کند) . کار کردن ، تولید معنا میکند . برای ما که با مفهوم « کار ،
 تولید کالا میکند » آشنائیم ، این ادعا ، بسیار شگفت انگیز می نماید که
 برای ایرانی « کار ، تولید معنا میکرده است » .

زراه خرد بنگری اندکی که معنی مردم چه باشد همی

خرد ، کارش شناختن خدا نیست ، بلکه جستجوی « معنای انسان » است .
خرد میخواهد بداند ، زندگی انسانی ، چه معنایی دارد . زندگی ، در خودش
معنا دارد ، و خرد ، فقط آنرا می جوید . در واقع ، روی کردن به معنویت
زندگی انسان ، نقش بنیادی خرد میباشد . خرد در انسان ، در هر کاری ، نظر
به معنای آن برای زندگی میکند . خرد در هر کاری ، سراغ معنای انسان را
میگیرد .

[۴]

« خرد » از دیدگاه پهلوان ، که در آغاز شاهنامه عبارت به خود میگیرد ،
خریدست که « به خدا ، خستو میشود » ، و او را نفی و طرد نمیکند ، بلکه «
اندیشیدن در او و کارهای او را » ، بیرون از مرزهای خود میدانند ، و پیامد
این سخن ، آنست که از این پس ، خود خرد پهلوانست که باید به کارهای
گیتی و جامعه اش و خودش پردازد . این اندیشه ، از اندیشه های دیگر
آلوده میشود ، ولی همیشه علیرغم این آغشتگیها و کژ سازیها ، به چشم
میخورد . خردی که خدا را نمیتواند بشناسد ، چون نمیتواند در او و در گفتار
های او بیندیشد ، و فقط میتواند « در آنچه می بیند ، بیندیشد » ، چگونه
میتواند « پیروی از فرمانهای نا دیدنی او بکند ؟ » . خرد پهلوان ، از اینکه
نمیتواند خدا را بشناسد ، این را دلیل ناتوانی خود نمیداند ، یا دلیل «
نابسانی خود و خرد خود نمیداند » . به همین علت است که کار گشودن
سراسر بندهای جهان را به خرد خود میسپارد ، و نیازی به یاری خدا ندارد .
چو زین بگذری مردم آمد پدید شد این بندها را سراسر کلید

[۵]

راستی ، نگریستن به « پیدایش گوهر هر چیزست » . توانائی هر چیزی ، در
پدیدار ساختن گوهرش ، نمودار میشود . اینست که در راستی ، « به آنچه از

گوهر هر چیزی و کسی ، نا آگاهانه و آزادانه « نمودار میشود ، مینگردد ، نه به « آنچه او حقیقت میداند ، یا آنچه را که او به حقیقت میگیرد » . جوآنرود ، این « پیدایش گوهری هر کسی » را ، اصل میداند ، نه عقیده کسی را ، نه « فکری را که دیگری در باره آن کس یا چیز میگوید » . جوآنرود ، باید ، خود با چشم خود ، به گسترش هر چیزی بنگرد .

[۶]

جوآنرود به هر چیزی و هر کسی ، از این دید نمی نگرد ، که چه سودی برای او دارد . چون هرکسی و چیزی برای او ، ارزش مطلق دارد ، یا به عبارت اسطوره ای ایران ، « تخمه و گوهر » است . این « پیدایش گوهری هر چیزی و هر کسی را دیدن و شناختن » ، گونه ای « راستی » است . راستی ، نه تنها « پیدایش گوهر خود » است ، بلکه تماشاگر و بیننده « پیدایش دیگران » بودن نیز راستی هست . عقیده و حقیقت و اخلاق هرکسی ، او را میپوشاند . از این دیدگاه ، عقیده و حقیقت و شیوه تفکر اخلاقی هیچکس ، او را از آمد و شد با او باز نمیدارد ، بلکه ارزش مطلق هرکسی ، در عقیده اش نیست که بر زبان دارد ، بلکه در گوهرش هست که باید پدیدار شود ، و چندان عینیتی با عقیده اش ندارد . این عینیت دادن هرکسی با عقیده اش ، ما را از روی کردن به « پیدایش گوهری هرکسی » باز میدارد .

[۷]

با گاتا ، سرودهای زرتشت ، که از ژرفترین سرودهای جهانست ، ایرانی خو گرفت که فقط در شعر ، بیندیشد ، و هنوز ، دامنه ای فراسوی شعر را برای اندیشیدن ، به جد نمیگیرد . هر دامنه ای که میخواهد اندیشه ایرانی را به خود جلب کند ، باید بشیوه ای ، شعرگونه باشد . شاید این یکی از بزرگترین علل ، واپس ماندگی ما در فلسفه و سیاست (کشور پروری) و حقوق است . با آمدن گاتا ، دین و معرفت ، با شعر ، عینیت یافت . و سپس

در اسلام آوردن هم ، ایرانی این خوی دیرینه خود را نگاه داشت و ، آنچه با شعر ، عینیت می یافت ، جد میگرفت ، و در آن میاندیشید . با داشتن این پیشینه بود که عرفان و اخلاق ، خود را شعر ساختند . و چون دین اسلام ، خود را در زبان فارسی ، با شعر ، عینیت نداد ، در قلب ایرانی ، راه نیافت . ایرانی ، همیشه اسلام را از دیدگاه عرفان منظوم و اخلاق منظوم (که محتویات اشعار سعدی و حافظ و سایر شعرا بودند) دیده است ، و از این رو هست که « فقه و شریعت منشور » را همیشه « دین درجه دو » انگاشته است . و شکست دین زرتشتی و حکومت ساسانی هر دو از عرب ، برای آن بود که شعرهای زرتشت ، دیگر مفهوم نبودند ، و کسی را نمیانگیختند . از این رو نیز کسی دردین ، نمیاندیشید ، و ژرفای مسائل دینی ، بی نهایت کاسته شده بود . این « دین بی شعر » بود که بشکست ایران انجامید . و امروزه آنچه در ایران ، نثر خوانده میشود ، گونه ای از شعر است ، و هنوز نثر واقعی ، جا برای خود باز نکرده است . امروزه در نثر هم ، شعر میگویند . شعر ، دامنه نثر را هم فتح و ضمیمه خود کرده است و به پهنای کشور خود ، افزوده است . ما دیگر نثر نداریم ، نثر ما هم ، خود را به شعر ، باخته است .

[۸]

جوانمردی ، شیوه اخلاقیست که نیکی را در تمامیت انسان ، میفهمد . این « تمامیت انسان » است که در يك عمل ، بیان میشود . سپس این « شیوه و حالت و منش » ، به تك تك اعمال ، گسترش داده میشود . يك عمل جوانمردانه ، از « يك جوانمرد » سر میزند . يك عمل جوانمردانه ، به تنهایی کسی را جوانمرد نمیکند . جوانمرد ، انسان نیرومند است (مرد جوان = نیرومند) . و هنرهای نیرومند ، از این « نیرومندی » که با « کل انسان » کار دارد ، میجوشد .

جوآنمرد ، عملی اخلاقی میکند که در کل وجود او ، ایجاد لذت میکند . او آن نیکی را میکند ، که در کل وجودش ، از آن کام میبرد . کار نیک ، که در هر اخلاقی و دینی ، با اکراه کار دارد (و در واقعیت ، برضد احساس لذتست) ، برای او عینیت با لذت دارد . و این تضاد جوآنمردی با دین است . اجرای کار نیک ، که در دین ، همان « اجرای فرمان خداست » ، با اکراه کار دارد . از این رو از موء من نیز « قربانی » خواسته میشود ، تا « از خواست خود » ، علیرغم اکراهش ، بگذرد . در جوآنمردی ، درک سعادت خود ، با « عمل اجتماعی ، یا عمل برای دیگری » گره خورده است . با یک عمل اجتماعی ، یا عملی که برای انسانی دیگر میکند ، بلافاصله و مستقیم ، احساس میکند که سعادت خودش در او میجوشد .

من میاندیشم که « دست افشانی » که همان رقص باشد ، با منش جوآنمردی ، متلازم بوده است . چون « دست افشاندن » ، بیان « چیزهائیکه در مالکیت و قدرت انسان » میباشد ، ولی انسان از روی سرشاری و لذت ، آنها را می بخشد . جوآنمرد ، در افشاندن از دستش (آنچه در قدرت و اختیارش هست) ، احساس مستی و سعادت میکرده است .

جوآنمرد ، در عملی که برای دیگری ، یا برای اجتماع میکند ، درمی یابد که خودش ، پیدایش می یابد . « پیدایش گوهر خود از عمل » ، « معنا یافتن اوست ، نه « کامیابی از سود » . جوآنمرد ، از عمل نیکش ، احساس « کسب سود برای شهرت خود ، یا قدرت خود ... » نمیکند ، بلکه « پیدایش گوهر خود را درمی یابد » و این پیدایش است که برابر با خوشی اوست .

روند پیدایش گوهر انسان ، و گوهر هر چیزی در گیتی ، راستی است . در واقع ، با پیدایش همه چیز ، جهان ، راست میگردد . یا به عبارت دیگر ، از راستی ، جهان ، راست میگردد . در جهان ، تا زمانی دروغ و ویرانی (هرج و مرج) هست ، که انسانها و چیزها ، به پیدایش نهائی خود نرسیده اند . در واقع ، در جوآنمردی ، واژه « راستی » ، جای « سراسر جهان بینی پیدایشی » را میگیرد . در زیر واژه « راستی » ، جهان بینی پیدایشی ، و شیوه تفکر پیدایشی ، پنهان گردیده است . اسطوره های پیدایشی ، در زمان اسلام دیگر امکان زیستن نداشتند ، ولی شیر و افشره اخلاقی و اجتماعی آن بر مفهوم « راستی » ، در « شیوه جوآنمردی » ، راه برای دوام پیدا میکند .

جوآنمردی ، با « جوانی » ، یا به سخنی دیگر ، با « سرشاری نیرومندی در انسان » کار دارد . طبعاً « آنچه را که از هستی او فرامیرزد » ، به عنوان نیرومندی « در می یابد ، و سائقه قدرت و سائقه مالکیت خود را ، به عنوان سستی ، احساس میکند ، چون هر دو سائقه ، دو شیوه گرفتن و ستاندن هستند . جوآنمرد در واقع ، سائقه قدرت و مالکیت را به عنوان « تلاش برای زدودن کمبودهای انسان » درمی یابد . شادی و « احساس سعادت » از قدرت و مالکیت ، سعادتجویی از کمبودیها و سستی هاست . و آنکه از « سرشاری نیروهای جوشنده از خود » کام میبرد و خرسند میشود ، درست در قدرتخواهی و سود (ملك) خواهی ، احساس درد و رنج میکند . احساس سرشاری نیرومندی ، با احساس سعادت و خوشی ، همراه است ، و احساس قدرتخواهی و مالکیت خواهی ، با احساس درد و ناخوشی ، متلازمست . جوآنمرد ، در طلب قدرت و مالکیت ، احساس گناه نمیکند ، بلکه از سعادت و خوشی ، بریده میشود . گناه کردن ، بستگی به معیاری دارد که خدا یا قدرتی از خارج به او داده باشد . وقتی سرکشی از اجرای آن فرمان و قاعده

بکند ، آنگاه در برابر آن مرجع قدرت ، گناه کرده است . در جوانمرد ، قدرتخواهی و مالکیت خواهی ، بلافاصله ایجاد « بی سعادت و ناخوشی و تلخکامی و درد » میکند ، چون احساس نیرومندی و سرشاری خود را از دست میدهد . و درست در گناه کردن ، این احساس لذت و شادی از قدرتخواهی و ملک خواهی ، در کار هست ، و با اکراه و فشار برای جلب رضایت مرجع قدرت ، میکوشد ، بر آنها چیره شود . با « کام بردن از سستی و کمبودی خود ، در ارضاء آنها » ، دیگر ، جوانمرد نیست .

[۱۴]

« آنچه راما واقعیت میخوانیم » ، « چیز است که در تاریخ ، شده است » و « میتواندست چیزی دیگر ، شده باشد » . هر چیزی ، آنگونه پیدایش نمی یابد ، که در آزادی ، میتواندست پیدایش یابد . « قدرتها ، فقط پیدایش آنچه را میخواهند ، روا میدارند ، ولی گوهر چیزها نیز ، علیرغم این باز داشتنها ، تا اندازه ای ، پیدایش می یابند . از این رو میان « آنچه حق به پدیدار شدن داشته است » و « آنچه ، بی حق و نا آگاهانه ، پیدایش می یابد » ، همیشه تنش و تعارض هست . واقعیت ، همیشه مسخ شده است .

[۱۵]

در جوانمردی و پهلوانی ، فداکاری نیست . مفهوم فداکاری ، با از خودگذشتگی « ، کار دارد . انسان ، از خواست خود ، که ضد نیکو کاریست که میکند ، میگردد . « خواست خود » را ، با آنچه در رسیدن به هدفش ، لذت میآورد ، قربانی میکند . او در کردن کار نیک برای دیگران ، از خود و خواست خود نمیگذرد ، بلکه درست وارونه اش ، احساس پیدایش نیرومندی و سرشاری خود را میکند . خود ، در افشاندن خود ، در لبریز شدن از خود ، در پدیدار ساختن خود ، به خود میآید ، و توانا میشود . چو دانا ، توانا بد و دادگر ازیرا نکرد ایچ پنهان ، هنر (فردوسی)

پنهان نکردن هنرها ، یا به عبارت بهتر ، آشکار کردن هنرها ، توانائی و داد است . داد کردن به خود ، پیدایش گوهر خود است . پنهان کردن هنرهای خود ، ستمگری و ناتوانیست . نیکی کردن به دیگران ، داد کردن به گوهر خود است ، یا دریافتن توانائی و نیرومندی خود است . دریافت جوشش هستی خود است .

اینست که می بینیم سیامک یا ایرج یا جمشید یا رستم یا سیاوش ، کارهای خود را به عنوان « فداکاری و ازخودگذشتگی » درمی یابند . خود را فدای کسی یا خدائی ، یا فدای اجرای فرمان خدائی نمیکنند ، بلکه از کردن آن کار ، خود میشوند ، به خود میآیند ، و شکفتگی خود را درمی یابند . با نیکی کردن ، از خود ، خوشحال میشوند . خود ، به خوشی میرسد . نیکی کردن ، درد از خود گذشتگی ندارد ، بلکه « خوشی و خرسندی به خود رسیدن » دارد . کارهایی که با « ازخودگذشتگی » وابسته اند ، از یکسو با « احساس فداکاری » همراهند ، از یکسو با « احساس پشیمانی » . هم نیکی میکنند ، و هم بلافاصله پشیمان میشوند . آن خواستی که در نیکوکاری برآن چیره شده است ، از سر ، زنده میشود و باز میگردد ، و طبعاً از شدن آن کار ، پشیمانست . جم ، هیچگاه از کارش پشیمان نیست . ایرج ، هیچگاه از کارش پشیمان نیست . کیخسرو از گذشتن از قدرت ، پشیمان نمیشود .

[۱۶]

تفاوت « پهلوان » و « جوانمرد » آنست که جوانمرد ، برعکس پهلوان ، « نامخواه » نیست . نام که در آغاز ، بیان فرّی بود که از گوهر فرد ، میتراوید و در جامعه شناخته میشد ، به « آوازه خواهی و شهرت خواهی » میکشد ، که در واقع ، نامتناسب با اعمال او هستند . او میخواهد برای خود ، فرّ ، بسازد . پهلوانی ، در بازیگری و هرچیزگری ، انحطاط می یابد . جوانمرد ، نمیخواهد پهلوان و قهرمان شمرده شود ، و نمیخواهد کارهای قهرمانی بکند .

در اعمال جوانمردی ، با پیدایش خود ، سعادت خود را دارد و نیاز به نام و آفرین ندارد . او به اعمال و گفتار خود ، رنگهای زنده و چشمگیر و عریده گر نمیزند ، تا در جلب انظار دیگران ، خرسندیش را بیابد .

[۱۷]

فرهنگ سیاسی ایرانی، همیشه بر سه ارزش اخلاقی استوار بوده است: ۱- مهر ۲- راستی ۳- داد . مهر ، همان همبستگی اجتماعیست . راستی ، همان شکوفائی گوهر فردیست ، که فقط در آزادی ، ممکنست . از این رو ، آزادی و راستی ، همیشه متلازم همد . در اثر همین پیوند راستی با آزادیست که جوانمردان ما ، که بنیاد اخلاقشان ، راستی بود ، آزاده و اهل مدارائی با همه عقاید بودند . آزادگیشان ، پیامد مفهوم راستیشان بود . و در فضای استبداد و زور ورزی ، نمیتوان راست بود ، و گوهر هیچکس ، شکوفا نمیشود ، و اینکه با راستی ، جهان ، راست میشود ، بیان همین اندیشه است که فقط در آزادی ، جهان ، نظم پیدامیکند . و در پایان ، داد است که بنیاد آبادی گیتی و آرامش اجتماعیست . اگر به دقت به این ارزشها نگریسته شود ، درست ارزشهای اخلاقی سوسیالیسم است ، که در تاریخ ما در اثر نبود « دستگاه آزادی » ، همیشه ناکام مانده است .

[۱۸]

در فرهنگ سیاسی ایران ، این سر اندیشه هست که ، میان طبقات اجتماعی ، پیکار فرهنگی در دستیابی به ارزشهای اخلاقیست (مهر ، راستی یا آزادی ، داد) ، نه جنگ طبقاتی بر سر سود و قدرت .

[۱۹]

اندیشه طبقات در شاهنامه ، یکبار در داستان جمشید میآید ، تا با نسبت دادن به جمشید (نخستین بنیانگذار فرهنگ و حکومت) ، قداست و اعتبار

پیدا کند . اندیشه بنیادی در اسطوره جمشید آنست که ، این حق حکومت یا شاهست که افراد را طبق سزاواریشان برای کارهای گوناگون ، برگزیند . و به هیچ روی ، به تباری شدن و تثبیت شدن آن ، کوچکترین اشاره ای نمیشود . این سخن میرساند که این « حق برگزیدن افراد ، طبق سزاواریشان برای کارهای گوناگون ، در اختیار حاکمست » . و طبقه ای را که « آزاد » میخواند ، طبقه دهقان و کشاورز است ، که در حقیقت ، مالک زمینی است که میتواند معیشت خود را تأمین کند . و سایر طبقات را آزاد نمیشمارد . و اینکه روحانیون را به کوه میفرستد ، چون فراز کوه ، جایگاه بانو خدا سیمرغ بوده است . نه چنانکه (برخی می پندارند و من خود م هم این اشتباه را در آغاز کرده بودم) آنها را به کوه ، تبعید کرده باشد . « هر یکی را برای کاری برگزیدن ، تا کار ، به فراخور گوهر هر فردی باشد » ، متضاد با اصل « سکون طبقاتی » است . در واقع ، تحرك طبقاتی را می پذیرد . بدین معنی که فرد ، در هیچ طبقه ای (هیچ صنفی) نمی ماند . طبقه یا صنف ، باز است ، و برگزیدن فرد برای هر طبقه ، باید از سوی حکومت ، همیشه تجدید شود و تغییر پذیرد . حق برگزیدن ، در واقع به حکومت داده میشود ، چون در اسطوره ، مسئله بنیادگذاری تاریخی نیست ، بلکه آغاز ، تکرار است . نه اینکه جمشید ، شاهی باشد که برای همیشه ، طبقات ثابتی را بنیاد گذاشته باشد و از آن پس همان بماند ، بلکه هر حکومتی ، حق تعیین و گزینش افراد را از نو برای کارهای گوناگون دارد .

زهر پیشه ور ، انجمن گرد کرد	بدین اندرون نیز پنجاه خورد
گروهی که آموزیان خوانیش	برسم پرستندگان دانیش (روحانیون)
جدا کردنشان از میان گروه	پرستنده را جایگه کرد کوه
بدان تا پرستش بود کارشان	نوان ، پیش روشن جهاندارشان

صفی بر دگر دست بنشانند	همی نام نیساریان خوانند
کجا شیرمردان جنگ آورند	فرورنده لشگر و کشورند

کزیشان بود تخت شاهی بجای وزیشان بود نام مردی بیای

نسودی ، سه دیگر گره را شناس
 بکارند و ورزند و خود بدروند
 زفرمان ، سر آزاده و ، ژنده پوش
 تن آزاد و ، آباد گیتی بروی
 چه گفت آن سخن گوی آزاده مرد
 که آزاده را ، کاهلی کرد بند
 درواقع ، آزادی ، دراینجا ابعادی گوناگون از معانی دارد . از یکسو ،
 معنایش استقلال است ، از سوی دیگر ، از کوشش خود زیستن را ، آزادی
 میشمارد . از سوئی علیرغم فقر (ژنده پوشی) ، ازهیچکس ، فرمان نمی
 برد . ومیتوان دید که دهقانان ، طبقه آزاد جامعه شناخته شده بودند . و
 سخنگوی آزاده مرد ، دراینجا دهقانست . وکجا نیست بر کس از ایشان
 سپاس ، معنایش باید این باشد که منت هیچکس را در زندگی نمیکشند .
 بالاخره ، طبقه چهارم ، کسبه هستند که همیشه « پراندیشه » یا بیمناکند :
 چهارم که خوانند آهنگ خوشی
 همان دست ورزان با سرکشی
 کجا همکنان کارشان پیشه بود
 وزآنسان همیشه پر اندیشه بود
 برین اندرون سال پنجاه نیز
 بخورد و ببخشید بسیار چیز
 ازین هر یکیرا ، یکی پایگاه
 سزاوار بگزید و بنود راه
 که تا هرکس ، اندازه خویش را
 ببیند ، بدانند کم و بیش را
 البته این برگزیدن هرکس از سوی حکومت ، برای جایگاهی که فراخورش
 هست ، تابع اصل « خرد وری حکومتی » است .

و سپس در داستان فریدون ، کاری که به فریدون ، نسبت داده شده است ، در
 واقع ، بیان « تثبیت طبقات غیر متحرک » نیست ، بلکه بیان « اصل
 تخصص » است . و این درخواستیست که فریدون درست ، پس از انقلاب
 برضد ضحاک از مردم میخواهد ، و در آن اشاره کوتاه ، میتوان دید که دراین
 دوره تنگنا و بحرانی انقلابی ، اغلب مردم سازجنگی داشتند و در پیکار با

ضحاک همه شرکت کرده بودند ، درست پس از پایان یافتن این خیزش و انقلاب و پیروزی بر ضحاک میخواهد هرکسی ، بازدر کاری تخصص داشته باشد .

بفرمود کردن بدر بر خروش   که ای نامداران با فرّ و هوش
 نباید که باشید با سازجنگ   وزین باره جوئید یکی نام و ننگ
 سپاهی نباید که با پیشه ور   بیکروی جوئند هر دو هنر
 یکی کارورز و دگر گرز دار   سزاوار هرکس ، پدیدست کار

باز اینجا سزاواری هر فرد را برای کاری میخواهد ، و مسئله تثبیت طبقاتی فرد ، در میان نیست .

چو این کار آن جوید ، آن کار این   پر آشوب گردد سراسر زمین

فریدون فرزانه بنواختشان   زراه خرد ، پایگه ساختشان
 باز اینجا حق حکومت در برگزیدن هرکسی برای پایگاهش طبق معیار خرد ،
 تائید میگردد . خواه ناخواه ، با تثبیت طبقات ، این حق از حکومت گرفته
 میشود .

[۲۰]

هرکسی ، میخواهد حقیقتش را حاکم سازد (به حکومت رساند) . ولی در «
 نبود آزادی » ، از هر حقیقتی که حاکم شده است ، بزودی دروغ ساخته
 میشود . از هر حقیقتی که حاکم شد ، فقط دروغ در دست میماند .
 حقیقتی که حکومت میکند ، دروغست .

[۲۱]

در ایران ، مالکیت خصوصی ، هیچگاه ایمنی نداشته است . حکومت ،
 همیشه حق داشته است ، و موقعی نیز که حق نداشته ، طبق سنت قدیمش به
 خود حق میداده است ، سلب مالکیت از هرکسی خواست بکند . این سر
 اندیشه ، راه تنفیذ خود را علیه مقدس ترین قوانین دینی ، یا قوانین مدنی

هم ، یافته است . و حکومت با چنین اختیاری که داشته ، سرمشق همه مردم در چاییدن مالکیت دیگران شده است . سوسیالیسم در ایران ، درست باید برعکس اروپا ، راه تضمین و ابقاء مالکیت را در پیش گیرد . ما در این مسئله درست باید راه وارونه غرب را برویم ، تا امنیت قانونی مالکیت ، حتی علیرغم حکومت و امامت ، ایجاد گردد . (قوانین شرعی ، نباید حق سلب مالکیت داشته باشند : کسیکه مرتد شد ، باید همه حقوق مالکیتش محفوظ بماند ، یا نباید که مرتد و ملحد و مشرک و کافر را از حق وراثت محروم کند (.....)

[۲۲]

در واژه « داد » ، بخودی خودش يك سراندیشه بزرگ سیاسی میباشد که برای ایرانیان باستان ، در اثر همین واژه ، بدیهی بوده است . داد ، در مرتبه نخست ، آفرینش و تولید است ، و در مرتبه دوم ، پخش میباشد . در آغاز باید تولید کرد ، سپس به پخش کردن پرداخت . حکومت دادگر ، باید در آغاز بر تولید اقتصادی بیفزاید ، سپس آنرا تقسیم کند ، نه آنکه « فقط به فکر » پخش کردن آنچه هست « باشد . ستاندن و پخش کردن ، هنوز داد نیست .

[۲۳]

رشک را موقعی میتوان کاست ، یا خنثی و آرام ساخت ، که از امتیازات و برتریهای اجتماعی و سیاسی و اقتصادی کاست . همه کین توزیها و کین ورزیها (و از میان رفتن همبستگیهای اجتماعی) در اثر افزایش نابرابری « فوق آستانه تحمل » اجتماعست . يك گونه نابرابری که دیروز ، برای مردم تحمل کردنی بود ، امروز یا فردا ، تحمل کردنی نیست . آنچه دیروز ، داد (قوانین عادلانه) بود ، فردا ، داد نیست . حساسیت رشک ورزی ، در اثر کاستن نابرابری ، میافزاید . هرچه مردم مساوی ترند ، امکان رشک ورزی بیشتر میگردد ، چون بر حساسیت در نابرابری ، میافزاید . دو کس که يك مو باهم نابرابرند ، حساسیت بیشتر در رشک ورزی دارند .

تصویر بهشت برای عرب و ایرانی ، تفاوت فراوان داشته است . در این شعر فردوسی ، میتوان متوجه این تفاوت شد . درباره فریدون گوید :

بیاراست گیتی بسان بهشت بجای گیا ، سرو و گلبن ، بکشت
آنچه بهشت ایرانی را بهشت میسازد ، سرو و گل است ، درحالیکه درختهایی
که بهشت قرآنی را میسازند ، درختهای با میوه اند . یکی بهشت را در بوی
خوش می بیند ، و دیگر بهشت را در برخورداری از خوراک .

مسیحی ها ، با گفته مسیح ، که « دیگری را مانند خودت دوست بدار »
دردسر دارند ، چون آنرا بسیار دشوار می‌شمارند . آنگاه ، از فریدون می‌شنویم
که آنگاه باکسی بطور حقیقی ، پیوند داری ، که او را بیش از خویش
بخواهی (بیش از خود ، دوست بداری) .

چگفت آن خردمند پاکیزه مغز کجا داستان زد ز پیوند نغز

که پیوند کس را نیاراستم مگر کش به از خویشان خواستم

خرد یافته مرد نیکی سگال همی دوستی را بجوید ، همال

خردمند ، دوست میجوید ، ودوستی را که بیش از خود دوست بدارد . و این
را آموزه خرد میداند . مسیح ، « محبت » را فراز « خرد » می‌شمرد . ولی
این خرد ایرانی ، درست چیزی از انسان میخواهد که « فوق خرد » مسیح ،
همان تساوی اش را (به دیگری مانند خودت ، محبت بکن) يك عمل
قهرمانی و آرمانی میدانست . آیا میان « مهر ایرانی » و « محبت مسیحی »
، این قدر تفاوت معنی هست ؟ آیا محبت آنقدر عالیست که تساوی هم
کفایت میکند ، و مهر ، آنقدر کم ارزشتر است که باید « بیشتر از خود به
دیگری » مهر ورزید ، که ارزش پیدا کند ؟

در شاهنامه ، اشاراتی نیز میتوان یافت که نشانی بلندی ارجی است که زنان داشته اند . پادشاه یمن که سه دخترش را فریدون برای سه پسرش خواستگاری میکند ، در آغاز ، تن به ازدواج دخترانش با آنها نمیدهد ، چون گشاده بر ایشان (دخترانم) بود رازمن بهر کار باشند ، انباز من هم ، همه اسرار حکومتی را با آنها در میان می نهم ، و هم دختران ، در هر کاری انباز من هستند . زن ، چنین ارزشی داشته است .

[۲۷]

در جهان بینی ایرانی ، عربستان ، جزو ممالک ایران بوده است . فریدون در تقسیم جهان به سه قسمت ، عربستان را نیز به ایرج میدهد تا حاکم بر هر دو کشور باشد (و این حق مالکیت همیشگیست) .

پس آنکه نیابت به ایرج رسید   مر او را پدر ، شاه ایران ، گزید

هم ایران و هم دشت نیزه وران   همان تخت شاهی و تاج سران

بدو داد که او را سزا دید گاه   همان تیغ و مهر و نگین و کلاه

عربها ، ایران را تصرف کرده بودند ، و ایرانیها ، عربستان را ملک عادلانه ابدی خود میدانستند . نفوذ و حضور اندیشه چنین حقی ، چه نتایج سیاسی و نظامی در دوره ساسانیان و سپس در دوره اسلام داشته است ؟

[۲۸]

ما در هر زبانی که میکنیم ، حاضر نیستیم آنرا پیامد کم خردی یا بی خردی خود بدانیم . بلکه آن زبان و ناکامی را ، پیامد پابستگی خود به اصلی اخلاقی در آن عمل ، میدانیم . پابستگی به این اصل اخلاقی بوده است ، که به ناکامی در آن عمل ، رسیده است . از این پس خرد ما ، روامیدارد که پابند آن اصل اخلاقی نباشیم ، تا باز دچار زبان نشویم . کم خردی ما در آغاز ، سبب ناکامی ما شده است ، و سپس سبب تباهی اخلاقی ما میگردد .

سرسختی در تکرار يك آزمایش ، بی هیچگونه کامیابی ، سبب کاستن « نیروی زندگی » میگردد . و با فرارسیدن سستی ، اخلاق یا دین ، تغییر سو میدهد . اخلاق یا دینی که متلازم نیرومندی و سرشاری زندگی بود ، و در این تلازم ، نشان بزرگی انسان بود ، متلازم با سستی میگردد . همان نامها و هنرها و ارزشها میمانند ، ولی منش و گوهر آنها ، تحول می یابند . اخلاق و دین از این پس ، ابزار برای دستیابی به سودها میگردد . اخلاق و دینی که مرهم سستی وجود مایباشد ، اخلاق و دینی نیست که از نیرومندی و سرشاری زندگی میتراود . هر هنری و فضیلتی ، میتواند هم « تراوشِ نیرومندی » ، و هم « جبرانِ سستی » باشد .

تخصص یافتن در هر چیزی ، تقلیل دادن انسان به يك جزء ، یا به يك وسیله است . انسان با تخصص یافتن ، هم جزء میشود ، و معنای زندگی را از دست میدهد ، و هم وسیله میشود ، و دیگر ، به خودی خودش ، هدف نیست . از آن پس ، او را میتوان برای هر هدفی بکار برد . همه حکومتها ، نیاز به متخصص دارند ، چون در آنها ، خطری نیست ، و همه ، حکم وسیله مفیدی را دارند . دین و فلسفه و هنر و عرفان ، از سوئی برای « رهانیدن انسان از تخصص و از جزء شدن ، و طبعاً معنا یافتن » میباشند ، و از سوئی برای « رهانیدن انسان از وسیله شدن ، و یا برای خود ، هدف خود شدن » هستند .

از نکات طنز آمیز ، یکی اینست که علمای دین در ایران ، برای دستیابی به قدرت ، خود را « متخصص دین » می شمارند ، و از آن بیخبرند که با تخصص یافتن در دین ، نقش بنیادی دین را که « معنا دادن به زندگی » و « هدف خود شدن انسان باشد » از دست میدهند . و دشمنی دین و فلسفه و هنر (ادبیات و موسیقی و ..) و عرفان ، درست برای اینست که رقیب همدیگرند ،

هیچکدام به تنهایی نمیتوانند از عهدہ « معنی دادن به زندگی » و « خود هدفی انسان » بر آیند . امروز دیگر علم ، وجود ندارد ، بلکه « علوم » وجود دارند . تخصص ، گوهر علومست . و درست در اثر همین تخصص یابی علمی و فنی و شغلی ، که روز بروز افزونتر میشود ، نیاز به معنا یافتن و هدف خود شدن ، بیشتر میگردد ، و این نیاز را میتواند یا دین یا هنر یا عرفان یا فلسفه ، برآورد ، و علم ، دشمن همه اینها هست ، و آنها را برای همین « بی تخصصی » می نکوهد .

[۳۱]

ما ، واژه « هوشیاری » را ، در اثر کاربرد بیجا و نابجا ، بی معنا ساخته ایم . هوشیاری ، شیوه برخورد خرد ، با هنگامهای خطرناک و ناگهانی بوده است که با کوچکترین لغزشی ، انسان گرفتار مرگ میشده است . هوشیاری ، خرد ورزی در مسائل بنیادی ، یا مسائلی که « در مرز میان زندگی و مرگ » طرح میشوند ، بوده است (هوش = مرگ) .

[۳۲]

تا تفکر زنده فلسفی و آفرینندگی ادبی (شعر ...) و هنری (موسیقی و نقاشی و ....) ، نیاز زندگی به « معنا » را بر نیاورند ، نمیتوان حکومت را از دین ، جدا ساخت . هزاره ها ، دین ، بزرگترین نقش را در معنا دادن به زندگی ، بازی کرده است . در اروپا ، هنر و ادبیات و تفکر زنده فلسفی ، این کار را کردند . گنجانیدن ماده « جدائی حکومت از دین » ، فقط پیامد این جنبش بود . درکشورهائی که هنوز ، تفکر فلسفی ، آغازهم نشده است ، و فقط از وامگیری افکار غرب ، زندگی میکنند ، جدا کردن حکومت از دین ، فقط مبارزه سیاستمداران با روحانیون میباشد ، که یک کار حقوقی خالص میشود ، و به هیچ روی سیاستمداران از عهدہ آن برنی آیند . سیاستمداران و دانشمندان علوم طبیعی از دادن معنا به زندگی ، ناتوانند ، و روحانی ، در

اثر پابستگی به شریعت خشک و اندیشه های تنگ و افسرده اش ، دیگر از عهده چنین کاری بر نمی آید . ادبیات (شعر هم) ما در گذشته ، از مایه های فکری عرفان و رندی و جوافردی و حکمت ، میزیست ، و سپس از ایدئولوژی مارکسیسم ، اندکی تغذیه شد ، ولی با همین ایدئولوژی نیز ، پندایش تفکر اصیل فلسفی را در جامعه ، غیر ممکن ساخت . در واقع روشنفکران ، علیرغم فورمولهای خشک سیاسی و اقتصادی ، که مرتباً تکرار میکنند ، ناتوان از « معنا بخشی به زندگی » هستند ، چون آنها متفکر فلسفی نیستند . متفکر و روشنفکر در این جوامع ، با هم عینیت نداشتند . ادبیات و فلسفه و عرفان و هنر ، باید در راه معنا بخشی به زندگی ، پیش رفته باشند ، تا سیاستمدار ، در پیکارش برای جدائی حکومت از دین ، امید کامیابی داشته باشد .

[۳۳]

زرنگی و زیرکی ، با خردورزی (اندیشیدن) ، بسیار باهم تفاوت دارند . زرنگی و زیرکی ، فقط در چهارچوبه مقولات « سود » ، در جنبشند ، و ناتوان از « یافتن و جستن معنا برای زندگی » هستند . ولی درست خرد ، میتواند « معنای انسانی » را بیابد ، و با کل انسان ، کار دارد . زرنگی و زیرکی ، خردیست که بسیار تنگ و تخصصی و یکسویه شده است . زرنگی و زیرکی ، خردیست که جزء جزء را با موشکافی ، می بیند ، و توجه خود را محصور یک جزء میسازد ، و در دیدن کل و تمامیت ، عاجزاست ، و یا آنرا بسیار مبهم و مه آلوده می بیند ، و از آن نفرت دارد ، و طبعاً منکر ارزش و یا وجود آنست . درسود (جزء) ، میتوان با روشنائی ، و بسیار مشخص ، اندیشید . و طبعاً سود اندیش ، واهمه و بیم از نزدیکی به معنا دارد ، که باید آنرا در سایه ها و تاریکیها جست . زرنگی و زیرکی ، سوداندیشی است ، و خردمندی ، معنا اندیشی است . یک خردمند ، میتواند تا اندازه ای زیرک و زرنگ هم باشد (به سود اجزائی از زندگی خود نیر بیندیشد ، ولی همیشه از

سود اندیش ، عقبست) ، ولی يك زيرك و زرنك ، توانائی اندیشیدن در معنا را ندارد . و توانائی دست یابی به این معرفت را کم کم از دست میدهد .

[۳۴]

همه ملتھائی که فرهنگشان ، پیر و سست شده است ، بسیار زرنك و زیرکند ، ولی بی نیرو یا کم نیرو ، در خردورزی (اندیشیدن) . در پیروی ، هرچه که نیروها ی زندگی می‌کاهند و انسان از هرگونه آزمایشی می‌پرهیزد ، سود اندیش ناب میشود .

[۳۵]

در اصلاحات مداوم ، میتوان تغییراتی را داد که يك انقلاب ، باید یکجا و یکضربه انجام دهد . اصلاح ، استوار بر اندیشه رویش است ، و انقلاب استوار بر اندیشه « ساختن » . تغییرات یکجائی و يك ضربه ای ، بی ریشه اند و لی با نقشه ، و تغییرات رویشی ، بی نقشه و طرحند ولی با ریشه . انقلابگر ، می‌خواهد معمار اجتماع باشد . مصلح ، می‌خواهد پرورش دهنده اجتماع باشد . یکی میداند که از کجا آغاز میکند ، و نمیداند بکجا خواهد رسید ، و دیگری میداند که بکجا می‌خواهد برسد ، ولی فراموش کرده است که از کجا آغاز کرده است .

[۳۶]

در فرهنگ ایرانی ، برای واقعیت بخشیدن به ارزشهای اخلاقی « راستی و داد و مهر » ، همه طبقات ، باهم پیکار میکردند . این مسابقه طبقات ، یا همچشمی و پیکار طبقات ، در واقعیت بخشیدن به ارزشهای فرهنگی بود که اصل بود ، نه پیکار بر سر سود و قدرت خود . سود خود را تابع پیدایش بیشتر این ارزشها میکردند ، نه آنکه این ارزشها را وسیله رسیدن به سود و قدرت خود . همچنین ، پیکار میان ملل را ، در پیکار برای واقعیت بخشی

ارزشهای مهر و داد و راستی ، پیکار حقیقی میدانستند . ایرج با سلم و تور ، به پیکار در واقعیت بخشیدن به همین ارزش مهر ، می‌رود و می‌برد . روزیکه پیکار بر سر جلب بیشتر سود خود ، و کار برد ارزشهای اخلاقی و فرهنگی در خدمت سود ، آغاز شد ، همبستگی و داد و راستی (آزادی) اجتماعی ، نابود شد .

[۳۷]

برای چیره شدن بر « دستگاههای فکری و فلسفی و اخلاقی » و آزاد شدن از آنها ، باید آنها را خلاصه کرد و فشرود . در خلاصه کرد و فشرودن ، نکات و مطالب بنیادی ، برجسته تر و مشخص تر میشوند ، و انسان خود را در جزئیات آن دستگاهها ، گم نمی‌کند . تا زمانی که کسی در جزئیات يك دستگاه فکری دقت کند ، نمیتواند خود را از آن دستگاه ، نجات بدهد . انتقاد از يك دستگاه فکری ، انتقاد از جزئیات آن دستگاه نیست . پرداختن به اغلاط املائی و انشائی ، یا یافتن چند اشتباه تاریخی یا منطقی ناچیز ، اتلاف وقت و فکر است . در خلاصه کردن ، میتوان شیره آن فکر را بیرون آورد ، و مابقی را دور ریخت . وگرنه دستگاههای فکری ، آنقدر خم و پیچهای دلپذیر و سرگرم کننده دارند ، که انسان هیچگاه فرصت بیرون آمدن از آنها را نمی‌یابد . و درست در این خلاصه کردنها ، میتوان شیره سودمند و با معنایش را بیرون کشید ، و مابقی را کنار گذاشت . بویژه ما باید در برخورد با دستگاههای فکری و فلسفی غرب ، زود ، شیره هر يك را بکشیم ، تا فرصت برای آفرینندگی فکری خود بیابیم . وگرنه يك عمر تمام ، میتوان در تفکرات مارکس یا هگل یا کانت گم شد . در فکر دیگری فرورفتن ، همیشه « از خود بیگانه شدن » است . ما از خود ، بیگانه میشویم تا باز به خود باز آئیم . پس برهه از خود بیگانه شدن ، باید محدود باشد ، وگرنه همیشه از خود بیگانه خواهیم ماند . بهترین فلسفه دیگری ، آن ارزش را ندارد که ما همیشه در آن بمانیم .